

ský systém. Čeká na to, jakou bude mít socialismus, který poznali ve věku deformace, výslednou tvář. Můžeme ji za to čekání kritizovat, ale nemůžeme ji nechávat. Protože oni zatím nejsou u moci. U moci jsme my, někdo víc, někdo míň, ale se stejnou odpovědností.

Považuji toto své vystoupení za svůj díl odpovědnosti. Nemohu víc. Jsou lidé, kteří mohou víc. Sedí tu dnes mezi námi jako naši soudruzi. Mohou se mnou nesouhlasit, mohou se zlobit, ale musí vědět: jde o stejnou věc. O budoucnost téhle revoluce. Revoluci začínají zbraně, ale o jejím bytí a nebytí, o její morální oprávněnosti a životaschopnosti se rozhoduje výhradně na bitevním poli srdcí a mozků. A to především srdcí a mozků dalších generací, které tu revoluci dědí. My ještě můžeme zpívat z vlastní zkušenosti verš Internacionály „dost napásla se naší muky vran, supů hejna kroužící“. Oni žádají naplnění druhé půlky slovy „rozptýlí den příští jich shluky, věčně vzplá slunce zářící“. Historická zkušenost položila důraz na dialektiku marxismu. Československo, země chytrých a tvořivých lidí, má jedinečnou a současně jedinou příležitost: aby tou specifickou cestou byla socialistická svoboda ducha.

ALEXANDR KLIMENT

Dámy a pánové, chápu mnohé, nikoliv však nutnost jako svobodu, zvláště když to, co vstupuje do našeho života jako nutné, nevyhnutelné a nezbytné, je ve skutečnosti vždycky jen z dopuštění lidí; ovšem s výjimkou přirozené smrti. Umění, a zvláště literatura, se odedávna snaží tuto jedinou nutnost pochopit, avšak nikoliv proto, aby v nehybné smrti dosáhla svobody, nýbrž aby smrt překonala živým významem díla. Tvůrce tedy staví proti věčné nicotě svůj individuální protest; jakpak by vždycky znovu neprotestoval proti časnějšímu chaosu a úpadku světa?

Co je literatura literaturou, je na spisovatele v menší či větší míře vykonáván administrativní i psychologický nátlak, aby se podřídili aktuálním společenským potřebám. Jako by ti, kteří méně prožívají lidské štěs-

tí a utrpení, ale zato o tomto štěstí a utrpení více rozhodují, jako by tito nemúzičtí lidé zapomněli, co se už naučili ve škole, že totiž angažovanost leží přímo v základě společenského spisovatelského poslání.

Avšak zatímco společenské potřeby jsou reprezentovány kolektivním ideálem skupiny, spisovatel vyjadřuje vždycky nezávislé osobní stanovisko; vždyť ani nemůže jinak; svět před ním neleží jako předmět k zacházení, nýbrž vstupuje do spisovatelova nitra a v něm se proměňuje v obraz, v obraz nadšení a smutku, v obraz účasti a zároveň i protestu vůči tomu, co se nesrovnává s jeho individuálním svědomím, s jeho pojetím světa.

Největší hodnota literatury je tedy samo neustále rozjitřené a neustále jitrící svědomí spisovatele, a pochopitelně vždycky znovu bude v rozporu s oficiální ideologií, která nutně v zájmu široké společenské prosperity vyhledává zjednodušené a optimistické vzorce, svůdné, přitažlivé nebo aspoň závazné pro všechny. Zájem spisovatele se však soustřeďuje především na krizové momenty a situace, které jsou buď nabíledni, a ještě častěji v skrytu pod povrchem života.

Spisovatelovo slovo tedy bylo a vždycky bude nepohodlné, vždycky znovu bude spíše do ran společnosti klást svůj prst, než tyto rány obvažovat. Z tohoto faktu vyplývá melancholie spisovatelů nad bezmocností slov a jejich hříšná pýcha nad poznáním; pro svět pak z tohoto faktu vyplývá nedůvěra společnosti vůči jejich neklidnému hledání pravdy, vůči jejich nemilosrdnému diagnostickému poslání, vůči jejich nezávislému svědomí.

Dobrá kniha přinášela čtenáři vždycky více nejistot a hoře než potěšení, protože ve čtenáři objevovala jeho vlastní relativitu a úzkost, protože nad jeho životem vyslovila neodbytnou otázku po smyslu existence a po smyslu veškerého konání a úsilí.

Není tedy divu, že se čtenář, a zvláště dnešní, který cílevědomě a bez etických ohledů vykročil za dosažitelnými cíli svého blahobytu a neproblematického štěstí, že se tento moderní čtenář odvrací od krásného písennictví, v němž shledává více ošklivého než krásného. Dnešnímu čtenáři je milejší masová zábava, která nevyžaduje účast na myšlenkách a citech, nýbrž která přináší rozptýlení a utvrzuje v pohodlném sebevědomí technické moci a politické pravdy. A ještě více není divu, že politikové, kteří rozhodují o stabilitě společnosti, vidí v literatuře nebezpečný prvek morálního kolísání, myšlenkového neklidu, příklad nezávislosti a signál k novému a nespokojenému světonázorovému hledání.

Individuální svědomí spisovatele a jeho dílo bude proto vždycky v napětí s oficiální doktrínou. To je skutečnost stará jako dějiny literatury, a před každou společností leží vždycky znovu dilema, zda toto napětí přijme

jako svůj plodný a nezbytný korektiv v trvalém a rovném dialogu, anebo zda se toto napětí pokusí utlumit v zájmu veřejného, jednostranně formulovaného blaha a místo dialogu nastolí monolog.

Avšak kultura je veřejná věc a spisovatel, ačkoli tvoří osamoceně, může fyzicky i duchovně existovat jenom v dialogu. Před společností tedy leží otázka, zda se zřekne svých spisovatelů a zda se zbaví své literatury a nahradí ji nezávazným brakem místního významu, anebo zda uzná tuto svoji intelektuální menšinu a dá jí hlas a přízná tak literatuře nezávislé, svobodně angažované postavení.

Skutečnost si však nikdy v neprospěch jasnosti a ve prospěch zmateční nevybírání tyto krajní meze. Místo rovného dialogu je proto začasť slyšet jen úpěnlivé šeptání, nanejvýš tu a tam vzplane v privilegovaném kruhu preventivní hádka. Čistí vyhledávají bolestný azyl smutných jinotajů. Ctižádostivé duše taktizují a v mezích zákona se posunují k osobnímu prospěchu. Krutost dějin, jejichž odpovědnými tvůrci jsou lidé, je teskně vzývána jako neodpovědný žert. Holá pravda je zesměšněna jako donkichotské gesto a degradována na nerozumnou provokaci. Vůle ke kompromisu a nechť ke konfrontaci pak začasť a na různých místech naší kulaté planety vede obě strany koktavého dialogu k tristní závislosti každého na každém a všeho na všem, takže mocní i nemocní se stávají unavenými zajatci vlastní a téže nesvobody.

Náš duchovní život je v krizi.

Jestliže užívám slova krize, chci jen znovu opakovat dávno známou věc, že spisovatel nikdy neviděl svůj národ a člověka jinak než v krizi. Právě proto byl a dosud je osobně zainteresován na jeho osudu a příbězích.

Dávno známou věcí také je, že spisovatel nikdy nechtěl být politikem, vůdcem a organizátorem, jinak by nesedal nad bílý papír s černými myšlenkami a v labyrintu světa by nehledal osamoceně, spřízněné duše. Spisovatel chtěl být vždycky jenom vyslyšen, za každých okolností a za každou cenu.

Děkuji tomuto shromáždění za pozornost a prosím ještě o chvíli strpení pro několik věcných poznámek:

Návrh stanoviska ÚV SČSS mluví o minulosti a budoucnosti, avšak z ničeho neskládá účty; mluví o humanismu, avšak k ničemu nezavazuje; mluví o demokracii, avšak k ničemu nikoho nevyzývá; mluví o svobodě, avšak nepřináší žádné záruky.

Cožpak může být smyslem našeho shromáždění, abychom se navzájem ujistili o lidskosti a šli domů?

Navrhuji, aby výsledný dokument našeho jednání byl důkladně přepracován v tomto smyslu:

1. Aby v první části přinesl jasně, přesně a krátce formulovaný manifest o svobodě slova;
2. aby zavazoval ke konkrétním opatřením, tj. aby přinášel záruky pro spisovatele a jejich práci.

Takový dokument by se měl stát součástí nových stanov našeho svazu.

A dále: Protože současná cenzurní praxe je neslučitelná s ústavou republiky, se stanovami našeho svazu a především s osobním svědomím každého spisovatele, navrhuji, aby byla zrušena. Navrhuji, aby se o této otázce na tomto shromáždění hlasovalo a aby náš sjezd v tomto smyslu pak předložil konkrétní návrh Národnímu shromáždění Československé socialistické republiky.

Protestuji proti tomu, že jsme nebyli včas seznámeni s předlohou tiskového zákona a že jsme se k němu nemohli vyjádřit. Navrhuji, aby bylo ve stanovách zakotveno právo spisovatelů předem vědět a ovlivnit každý zákon týkající se jejich existence a činnosti.

Navrhuji, aby sekretariát svazu podnikl účinná opatření pro lepší informovanost svých členů. Je zarážející, že se o některých věcech, přímo se týkajících literatury, musíme dovědět teprve z pařížského Le Mondu nebo ze západoněmeckého vysílání. Mám například na mysli dopis A. I. Solženicyna IV. sjezdu Svazu sovětských spisovatelů. Navrhuji, aby s tímto dopisem byl náš sjezd seznámen, a protože obsah tohoto dopisu už znám, vyjadřuji tímto se jmenovaným spisovatelem svoji solidaritu.

EDUARD GOLDSTÜCKER

Soudružky a soudruzi! Dovolte mi, abych se ve svých několika improvizovaných poznámkách nejdříve zastavil u dopisu Alexandra Solženicyna. Tento dopis byl znám patrně převážné většině přítomných z různých pramenů, a byl tudíž na našem sjezdu veřejným tajemstvím. Předsednictvo sjezdu, jak jste slyšeli, bylo požádáno, aby byl tento dopis přečten. Plénum s tím souhlasilo, předsednictvo dostalo, jak jsem byl informován, i písemný návrh tohoto druhu, a dopis byl přečten. Myslím, že je důležité si